

راهبردها و فرصتهای مطلوب جهت توسعه بهینه توریسم در خلیج فارس با تأکید بر ویژگیهای جزایر آن

دکتر کیومرث یزدان پناه^۱

چکیده

ضروری بشمار می آید که لازم است براساس فاکتورهای علمی و تحقیقاتی مورد توجه قرار گیرد.

کلیدواژگان

خلیج فارس؛ جزایر ایرانی؛ توسعه توریسم؛ هارتلند

مقدمه

سواحل شمالی خلیج فارس با ۱۴۰۰ کیلومتر ساحل انحصاری برای کشور ایران که حاکمیت و مالکیت سرزمینی آن مختص کشورمان است، مستعدترین منطقه راهبردی برای توسعه ساحلی دریایی با اولویت صنعت گردشگری میباشد. در این میان، استان هرمزگان در مقایسه با استان خوزستان و استان بوشهر، با دارا بودن چهارده جزیره در بستر دریایی خلیج فارس، یکی از استانهای متفاوت و مستعد سرزمینی در فرایند توسعه پایدار کشور است. بافت جمعیتی این استان متنوع بوده و در شرق با فرهنگ و سنن بلوچها و در غرب با شکل و بافتی متمایز است. علاوه بر این، خلیج فارس بعنوان دریای کم عمق و مخزن بزرگ انرژی، محل ثابتی برای نفت کشها و انتقال انرژی به تمام نقاط دنیا شمرده میشود. این نفت کشها پس از بارگیری نفت در مخازن خود بشدت سنگین شده و کف آنها به کف خلیج فارس نزدیک میشود، در نتیجه خطر به گل نشستن این غولهای دریایی شدت میگیرد، از اینرو تنها مسیر قابل کشتیرانی برای نفت کشهای حامل نفت، فاصله میان جزیره ابوموسی و تنب کوچک و بزرگ است که مسیر دریایی آن جزء قلمرو سرزمینی ایران محسوب

بدون تردید خلیج فارس در سده اخیر یکی از مهمترین و حساسترین مناطق جهان در نگرشهای ژئوپلیتیک بوده است. با توجه به تحولات و دگرگونیهای عمیق و جاری در عرصه مناسبات بین المللی در آغاز قرن بیست و یکم، این منطقه کانون توجه بسیار بوده و بتعبیر کلاسیک ژئوپلیتیک «هارتلند» یا «قلب زمین» نام گرفته است. بررسی و شناسایی پتانسیلهای طبیعی و فرهنگی و تاریخی منطقه خلیج فارس و جزایر ایرانی آن برای تحقق توسعه پایدار در حوزه گردشگری در سه سطح جهانی، منطقه‌یی و داخلی امری ضروری و اجتناب ناپذیر است و برای برنامه ریزی و توسعه آتی گردشگری آن باید راهکارهایی جسورانه غیر از آنچه که اکنون حاکم است، ارائه گردد. با توجه به ماهیت ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک خلیج فارس و شکوفایی رقابتهای گسترده اقتصادی و تجاری در آن، نوشتار حاضر با روشی تطبیقی و با استناد به مطالعات و تجربیات صورت گرفته و موفقیت نسبی همسایگان جنوبی ایران در زمینه توریسم به تحلیل گردشگری ساحلی پرداخته است. در عین حال نویسنده تلاش کرده تا عوامل مؤثر در توسعه گردشگری مناطق مستعد و جذاب خلیج فارس را با ارائه یک مدل مفهومی راهبردی معرفی نماید. آنچه از تحلیل و نتیجه گیری مباحث مطرح شده حاصل میشود آن است که بهره مندی از همه روشهای مؤثر اعم از جذاب سازی محیط تا بکارگیری ابزارهای نوین فناوری در ارتقای سطح گردشگری ساحلی در این مناطق برای کشور ایران امری

۱. عضو هیئت علمی گروه جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران؛ kyazdanpanah@ac.ir

سوم، داشتن جزایر مختلف و متنوع است که هر کدام دارای ویژگیهای مختص به خود میباشند و بسیاری از این جزایر به ایران تعلق دارند. همچنین براساس رویکرد اقتصادی در برنامه‌ریزی و رهیافت تقویت‌گرا که معتقد است گردشگری ذاتاً خوب است و دارای منافع زیادی برای میزبان می‌باشد، توسعه گردشگری مؤثرترین روش بمنظور درآمدزایی و اشتغال‌زایی برای مناطق در حال توسعه است.

این دیدگاه محوری بعنوان بیان مسئله اهمیت موضوع فوق را به ما گوشزد میکند که جاذبه‌های گردشگری نیاز به سیاستهای جذاب و جسورانه دارد که سعی میشود بخشی از آن در این تحقیق مورد بررسی قرار گیرد.

روش تحقیق

اهمیت و ضرورت تحقیق و پژوهش در باب گشایش گره‌های کور و عقیم‌مانده توسعه در منطقه مورد مطالعه، امری است که کسی را یارای انکار آن در شرایط فعلی نیست. این تحقیق بدنبال ارائه راه‌حلهای راهبردی، با بهره‌گیری از روش توصیفی و کتابخانه‌یی و همچنین مشاهدات مکرر میدانی منطقه، درصدد رفع مشکلی مشخص و زدودن موانعی در مسیر توسعه خلیج فارس است. از اینرو پژوهش حاضر بدنبال ارائه نظریه‌یی است که جنبه کاربردی و کارکردی موضوع را مد نظر قرار دهد و هدف غایی آن در چگونگی رفع معضلی مشخص از طریق ریشه‌یابی و شناسایی عوامل مؤثر در شکلگیری آن می‌باشد.

نقش برنامه‌ریزی بر اساس ویژگیهای جغرافیایی

فعالسازی ظرفیتهای حوزه‌های سرزمینی ایران در خلیج فارس ابتدا مستلزم توجه به نوار ساحلی و شهرها و مناطق حائل به ساحل می‌باشد. این امر نیازمند سرمایه‌گذاری پایه در قلمرو جغرافیایی طولی سواحل است. ویژگیهای جغرافیایی مناطق مورد مطالعه بگونه‌یی است که در وهله اول، توجه به سواحل را میطلبد (اکبریان رونیزی، ۱۳۹۵: ۵۳). توسعه گردشگری ساحلی ورزشی و گردشگری درمانی و ژئوتوریسم که همه زیرشاخه‌های گردشگری طبیعی یا اکوتوریسم می‌باشند و ایجاد فضاهای گردشگری به همراه ارائه

شده و مالکیت و حاکمیت سرزمینی آن با ایران است. این ویژگی خاص موضوعی است که جزایر ایران را میتواند بسیار جذابتر از شرایط فعلی نموده و بستری برای تولید سرمایه و افزایش سرانه درآمد ملی گردد. بعلاوه، کنار گذاشتن برخی محدودیتهای اجتماعی در این مناطق، فرصتی برای گسترش گردشگری آسان خواهد بود.

از این رو بهره‌گیری از تمام ظرفیتهای بالقوه و بالفعل مناطق گردشگری نیازمند جلب و جذب گردشگران با شیوه‌های رایج و زدودن برخی موانع بازدارنده و کاهنده گردشگر به این مناطق می‌باشد و این مهم نیز تنها از طریق اتخاذ راهبردهای بازاریابی مناسب و سهل کردن شرایط گردشگری در کنار ایجاد امکانات بهینه در همه زمینه‌ها بویژه امکانات اقامتی و شفاف بودن فعالیتهای گردشگری از مبدا تا مقصد امکانپذیر است. سواحل خلیج فارس که متعلق به ایران است بخش اعظم این دریای استراتژیک را بخود اختصاص داده و با برخورداری از ثروتهای بکر و طبیعی فراوان، یکی از گنجینه‌های مهم و درآمدزای جنوب کشور در حوزه صنعت گردشگری محسوب میشود که ظرفیتهای آن به دلایل متعددی در زمینه‌های بازاریابی مناسب تا کنون مورد استفاده قرار نگرفته است. نوشتار حاضر به ابعاد متعدد آن خواهد پرداخت.

بیان مسئله

در بیان مسئله و بمنظور تبیین اهداف مورد نظر نیاز است که به ویژگیهای مهم جغرافیایی منطقه توجه شود تا زمینه‌های مؤثر در ارائه راهبردهای گره‌گشا فراهم گردد (یزدان‌پناه، ۱۳۹۴: ۲۴). خلیج فارس به مفهوم جغرافیایی خود بدلیل داشتن چند ویژگی مهم و عام در کل سواحل شمالی که مختص ایران است و سواحل جنوبی که به کشورهای عربی اختصاص دارد، امروزه از نظر گردشگری به مفهوم جهانی اهمیت خارق‌العاده‌یی یافته است. اولین و جذابترین دلیل برجستگی آن مربوط به آب و هوای گرمش است که انواع فعالیتهای تفریحی دریایی را در اکثر فصول سال برای گردشگران امکانپذیر می‌سازد. دلیل دوم، اتصال به آبهای آزاد و زیبایی و تمیزی سطحی و زیرسطحی آن است که امکان بهره‌مندیهای مختلفی را پدید آورده است و دلیل

صرف نظر از آنچه در نقشه زیر مشاهده میشود، باید عنوان کرد که خلیج فارس، سومین خلیج بزرگ جهان با وسعت دویست و چهل هزار کیلومتر بشمار میرود و جزایر ایرانی «خارک، ابوموسی، تنب بزرگ، تنب کوچک، کیش، قشم، هرمز و هندورابی و لاوان» را که شهره بوده و اهمیت جهانی دارند، در خود جای داده است. از اینرو این خلیج پهناور بدلیل موقعیت جغرافیایی و دسترسی به آبهای آزاد، اهمیت بسزایی نزد کشورها و دولتهای گوناگون دارد. افزایش بسترهای گردشگری مزیتهای گسترده‌یی برای کشور در بر دارد.

- مزیت‌های عمده این رویکرد عبارتند از:
- کاهش فواصل توسعه‌یی میان مناطق مختلف کشور بر مبنای نقشه فوق
  - تعدیل‌سازی سرزمینی برای مدت طولانی (که خود زمینه‌ساز توسعه پایدار خواهد بود).
  - افزایش جذابیت‌های سرزمینی و کاهش حساسیتها به این مناطق
  - ممانعت از شکلگیری ابعاد پیچیده نامنی در منطقه (که بدلیل شرایط خاص، خلیج فارس همواره با عوامل گوناگون تهدیدزا مواجه بوده است).
  - افزایش زمینه‌های همکاری با همسایگان و کاهش اختلافات و افتراقات متعدد (که در حال حاضر در سطحی

خدمات مناسب برای فعالیتهای ذکر شده، مستلزم توسعه و گسترش زیرساختهای مناطق ساحلی است.

اگر در طول ۱۴۰۰ کیلومتر ساحل بزرگراهی استاندارد و جذاب احداث شود، منطقه مورد مطالعه بلحاظ راهبردی شاهد جهشی خیره‌کننده در توسعه ابعاد مختلف بویژه حوزه گردشگری خواهد بود. زیرا ویژگیهای جغرافیایی، عامل اولیه و بسترساز هر نوع توسعه‌یی است. در ساختار طراحی شده ذیل، هفت مورد از اساسیترین ویژگیهای جغرافیایی برای برنامه‌های توسعه‌یی ارائه شده است. بر اساس این ویژگیها میتوان منطقه مورد مطالعه را به لحاظ راهبردها و فرصتها مورد توجه قرار داد:

ویژگیهای مهم جغرافیایی برای برنامه‌های توسعه‌یی

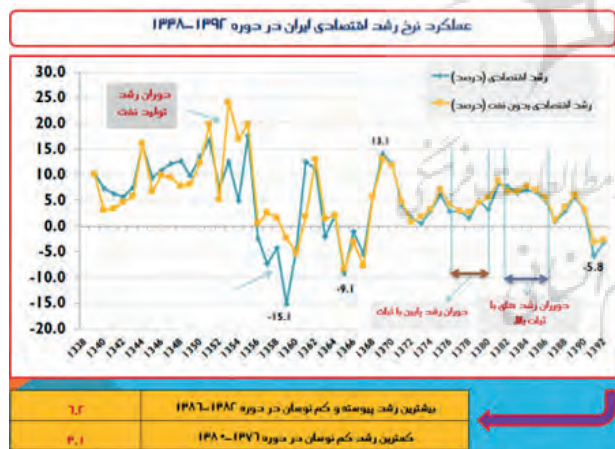
- * توجه به تهدیدات آبی
- * توجه به مزیت جغرافیایی سرزمین
- * تعیین چشم انداز توسعه مناطق و استانها
- * توجه به موقعیت های مکانی خاص
- * توجه به موضوعات خاص بخشی و فربخشی
- * توجه به امر برون گرایی اقتصاد
- * توجه به به ارتقای عادلانه شاخص های توسعه انسانی

واقعیت موجود و واقعیت مطلوب

نقشه ذیل نمایانگر وضع موجود در مناطق مختلف جغرافیایی ایران است. این نقشه بطور واضح ضعفهای توسعه‌یی مناطق جنوبی را برغم ظرفیتهای فراوان آن نمایان میسازد. این در حالی است که منطقه خلیج فارس - که موضوع محوری نوشتار حاضر مبتنی بر ساختار اقتصادی منطقه و بهره‌مندی از سه شاخص محیط بحری، بری و گذرگاهی خلیج فارس میباشد - خود یک مؤلفه مهم راهبردی و استراتژیک در معادله‌های سیاسی و اقتصادی جهان و منطقه محسوب میشود که این مسئله، ریشه در تاریخ این سرزمین کهن و باستانی دارد و در دوره‌های مختلف علاوه بر تأمین نیازهای مادی و اقتصادی مردمان نواحی جنوب ایران، نماد اقتدار، ایستادگی و مبارزه ایرانیان در برابر استعمار نیز بوده است. این منطقه امروزه میتواند هسته مرکزی توسعه ایران باشد و بیش از بیست و چهار میلیون نفر جمعیت ثابت را در خود جای دهد.

نقش سواحل خلیج فارس در نرخ رشد اقتصادی کشور

مطالعه و بررسی و آمارهای ارائه شده نشان می‌دهد که شرایط فعلی سهم دریا از تولید ناخالص داخلی در کشورهای ساحلی پیشرفته مانند اتحادیه اروپا ۵۰٪ بوده در حالی که ایران با وجود برخورداری از ۲۰۳۷ کیلومتر ساحل انحصاری در جنوب (خلیج فارس و دریای عمان) و همچنین جنوبی دریای خزر، سهم این سواحل در توسعه ملی کشور تنها ۲٪ است. این در حالی است که امروزه دریاها نقش محوری در توسعه پایدار کشورها دارند و مناطق ساحلی از پربارترین مناطق جهان و بستر فعالیت‌های عظیم اقتصادی و اجتماعی بشمار می‌روند؛ بگونه‌یی که حدود ۲/۳ جمعیت جهان در محدوده شصت کیلومتری حاشیه دریاها استقرار یافته‌اند و بیش از ۸۰٪ از شهرهای بزرگ جهان که امروزه بعنوان قطب‌های تجاری شناخته می‌شوند، در مناطق ساحلی قرار گرفته است. جدول زیر که نمودارهای مرتبط با عملکرد نرخ رشد اقتصادی ایران از ۱۳۳۸ تا ۱۳۹۲ را نشان می‌دهد، بیان می‌دارد که برغم وجود اسناد متعدد ملی و آمایشی در کشور برای خروج از وابستگی به نفت، همچنان شاخصهای توسعه ملی در ایران متمرکز بر نفت است.

همین مسئله یعنی وابستگی مرگبار به خام‌فروشی و انفعال ذاتی دولت‌ها در توجه بنیادین به سایر مکانیزم‌های توسعه‌زا باعث شده که سواحل و جزایر مستعد توسعه نیز به توانمندی قابل فهم و قابل استناد در عرصه تولید ثروت ملی نرسند.

بنظر می‌رسد مسائل دیگری نیز در عقیم ماندن راهبردها تأثیرگذار بوده و هست؛ مانند کندی روند اجرای پروژه‌ها که

آزاردهنده در روابط کشورهای منطقه حاکم بوده و هزینه‌های بیشماری را به منطقه تحمیل می‌کند).

سیاست گردشگری و افزایش ضریب امنیت

مقایسه اهداف سند چشم‌انداز ملی سرزمین با عملکرد و هدفگذاری برای سال‌های باقی‌مانده این سند که در نمودار زیر آمده (البته تا سال ۱۳۹۲) نشان می‌دهد که اهداف دستیابی به مبادی برنامه، مسیر مطلوبی را طی نکرده است.

عقب‌ماندگی در فرم اجرای برنامه‌ها باعث شده تا همسایگان کوچک جنوبی ما در حوزه عربی خلیج فارس برغم کوچک بودن جثه‌های جغرافیایی خود، گام‌های سرافرازانه‌یی را در عرصه صنعت گردشگری و کسب درآمدهای سرسام آور بردارند. ولی در ایران هنوز ضرورت حرکت بسوی توسعه پایدار در خلیج فارس به مفهوم واقعی درک نشده است.

از اینرو برای تحقق راهبردهای کلان و ایجاد زمینه‌های استقرار سرمایه در حوزه شمالی خلیج فارس و جزایر مربوطه توجه به هدفگذاریها با محوریت اصل زدودن موانع و کاهش نقش دولت الزامی است. سایه سنگین دولت در مناطق مختلف از یکسو و تعلل و بی‌حرکی یا کم‌حرکی سازمانهای ایجاد شده از سوی دیگر، باعث شده که در تمامی مناطق مورد مطالعه، فاقد شرایط مطلوب و بهینه برای صنایع مختلف بویژه صنعت گردشگری باشیم. صنایع نفت و گاز در مناطق مورد مطالعه از شرایط استثناء برخوردارند؛ هر چند نویسنده اعتقاد دارد که در این بخش نیز برغم ثبات نسبی در توسعه، از همسایگان متمول خود چندین گام اساسی عقب هستیم.

شاخص‌ها	هدف گذاری برای سال اول سند چشم انداز (درصد)	عملکرد ۱۳۸۴-۹۲ های باقی مانده سند چشم انداز (درصد)	هدفگذاری در سال اول سند چشم انداز (درصد)
میانگین رشد اقتصادی	۸.۴	۲.۶	۱۲
میانگین رشد بهره‌وری کل عوامل (رشد کلی تولید)	۲.۵	-۰.۷	۴
میانگین رشد تولید بدون کاهش رشد بهره‌وری (رشد مولد های تولید)	۵.۸	۱.۹	۹
میانگین رشد حاشیه نفع کل سرمایه ثابت، شاخص داخلی	۱۰.۸	-۰.۶	۲۱
بهره‌وری کل	۷ درصد در پایان ۹۲	۱۰.۵ درصد در سال ۹۲	۴ درصد در سال ۹۲

توجه به توسعه جنوب و تشکیل کنسرسیوم اقتصادی براساس نظریه هم‌تکمیلی ژئوپلیتیکی با همسایگان نزدیک و شرکای آسیایی است (حافظ‌نیا و قربانی‌نژاد: ۱۳۹۴: ۷۶). زیرا اهمیت فوق‌العاده و استراتژیک ایران در منطقه و جهان تا حدود زیادی با نقش ایران در ایجاد امنیت در این منطقه مرتبط بوده و تضمین امنیت پایدار در گرو هم‌تکمیلی ژئوپلیتیکی برای آینده است. بررسی مسائل منطقه نشان می‌دهد که کمتر کشوری به اندازه ایران امنیت و ثباتش در گرو امنیت و ثبات خلیج فارس است و امنیت خلیج فارس برای ایران، اهمیت حیاتی و استراتژیکی دارد. آنچه که برای آینده می‌تواند امنیت و ثبات ملی ما را بواسطه خلیج فارس تضمین کند، جهش اقتصادی منطقه مورد مطالعه است.

تردیدی نیست که در حال حاضر جمهوری اسلامی ایران از جمله کشورهایی است که از جهات مختلف و در دو حوزه داخلی و خارجی در معرض تهدیدات نظامی امنیتی و محیطی در خلیج فارس می‌باشد. جایگاه مهم ایران در جهان و منطقه جنوب غرب آسیا موجب شده که همواره با تهدیدات امنیتی زیادی مواجه باشد. اگر چه ایران از توان و اقتدار دفاعی - نظامی و امنیتی بالایی برخوردار است، اما دستیابی به قدرت اقتصادی و ثبات در توسعه نقش سازنده‌یی برای تضمین امنیت ملی ایران در خلیج فارس خواهد داشت. این در حالی است که شرایط موجود بلحاظ زیرساختهای توسعه‌یی به هیچ‌وجه متناسب با ساختار جغرافیایی منطقه نبوده و غفلت از زیرساختها و کندی روند توسعه، باعث از دست رفتن فرصتهای فراوانی شده است. در حالی که تمام کشورهای منطقه در سه دهه اخیر بشدت به تکاپو افتاده‌اند و در زمینه توسعه گامهای مؤثری برداشته‌اند و هماهنگیهای سازنده‌یی میان راهبردهای اقتصادی و توسعه پایدار با ساختار ژئوپلیتیکی خود خلق کرده‌اند.

از اینرو در چنین شرایطی ایران به بازنگری فوری و اتخاذ روشهای متفاوتی نسبت به گذشته و حال خود نیاز دارد که یکی از این روشهای فرصت‌سازی متمایز در خلیج فارس برای ایران پذیرش شرکای قدرتمند و معتبر آسیایی با محوریت چین، ژاپن، کره جنوبی، هند و آ. سه. آن است. در کنار

سرانه اجرا و بهره‌برداری پروژه در ایران بسیار پایین است. البته این عامل، خود معلول متعددی است؛ مانند: نداشتن تعلق خاطر پیمانکاران و دست‌اندرکاران پروژه‌ها به تعصبات سرزمینی و پهن بودن بستر زد و بندها و ناکارآمدی نهادهای اجرایی و نظارتی در کشور.

به اعتقاد نگارنده، نظام اداری ایران در حال حاضر خود یکی از موانع جدی توسعه در کشور محسوب می‌شود. در کنار این معایب مهم باید به موضوع محوری دیگری نیز که نقش بسزایی در وضعیت موجود کشور دارد اشاره شود و آن عبارت است از سودجویی بیش از حد همه گروه‌های فعال در هر عرصه تولیدی خدماتی سرمایه‌گذاری و غیره. بگونه‌یی که این موضوع خود چالشی اساسی در کشور ایران بحساب آمده و عملاً سد راهی برای رشد نرخ توسعه محسوب می‌شود. بطور طبیعی حوزه گردشگری ایران نیز مبتلا به درد مزمن می‌باشد. این ویروس بازدارنده و پرهزینه امروزه در کشور وارد ریزترین رفتارهای فردی و جمعی و گروهی و نهادی شده است و حتی رد پای آن را در تولیدات علمی و پژوهشی در عرصه‌های داخلی و بین‌المللی نیز می‌توان مشاهده نمود.

روشهای فرصت‌سازی متمایز در خلیج فارس با تأکید بر جزایر

همانگونه که اشاره شد، خلیج فارس یک نگین درخشان برای توسعه پایدار کشور است و تمام جزایر آن فرصت صددرصدی توسعه دارند. برخی از این جزایر مانند جزیره قشم بلحاظ توان اکولوژیکی تا ۸۰٪ از ظرفیت توسعه پایدار برخوردار است و بتنهایی می‌تواند به بزرگترین سامانه تجاری - سیاحتی منطقه تبدیل شود.

از طرفی دیگر، موقعیت حساس و استراتژیک ایران در منطقه جنوب غرب آسیا و خاورمیانه و وجود بحرانهای متراکم و پیوسته و عدم ثبات سیاسی در کشورهای منطقه و چالشهای سیاسی با همسایگان باعث پدید آمدن و استمرار تهدیدهایی مستمر برای امنیت جمهوری اسلامی ایران شده است. از جمله عوامل کارساز و تعیین‌کننده‌یی که می‌تواند ضامن ثبات و امنیت ملی ایران در این شرایط بحرانی و تهدیدزا باشد،

توسعه پایدار کمک کنند. ایران باید تصویر جدیدی از توسعه زیربنایی و تغییرات ساختاری خود در خلیج فارس در افکار عمومی جهان ایجاد کند. تا آنجا که به کشورهای غربی و سیاستمداران و شرکتهایشان مربوط است، نزدیک است بتواند جایگاه اصلی خود را بدست آورده و از فرار فرصت‌های مشابه به امارات متحده عربی، عربستان و قطر بویژه در حوزه اقتصاد و تجارت خلیج فارس، جلوگیری کند. زیرا تحولات عجیب منطقه که بسیاری از فرصت‌ها را به همسایگان منتقل کرده و سهم ایران را از تجارت پرونق منطقه به حداقل ممکن رسانده، نباید از چشم دولت و ملت ایران دور بماند.

در حال حاضر برغم اقدام‌های صورت گرفته و عزم بر زدودن مشکلات و کمبودها در جنوب ایران، متأسفانه به دلایلی مانند تداوم برخی سیاست‌های نادرست و شماری سودجویی‌ها و ناکارمندی‌ها هنوز تا رسیدن به نقطه مطلوب در خلیج فارس فاصله زیادی داریم.

از دیگر موارد فرصت‌سوز بنیادی در منطقه میتوان به عدم توجه به ظرفیتهای بومی و خصلتهای زندگی بومی در این مناطق اشاره کرد که بجرأت میتوان گفت مردم منطقه جز در نقش فعالیتهای خدماتی و فعالیتهای ثانوی خدمات تجاری، سهم بسیار اندکی در تحول آفرینی این مناطق دارند.

نقش ویژه جزایر ایرانی خلیج فارس در ثبات و پایداری صنعت توریسم ایران

جزایر خلیج فارس از یک طرف، در نقاط استراتژیکی قرار گرفته‌اند که بعنوان مکان ارتباطی بین سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا شناخته میشوند و از طرف دیگر، برای ایران روشی خطی در دریا ایجاد کرده‌اند که از لحاظ مفاهیم مکانی یک ویژگی منحصر بفرد محسوب میشود. همانند برخی از جزایر اندونزی یا جزایر ژاپن در شرق آسیا و جزایر سیسیل در ایتالیا و... این دو مسئله اساسی از نگاه جاذبه‌های جغرافیایی به خودی خود عاملی برای علاقمندی گردشگران از نقاط مختلف دنیا با انگیزه‌های متفاوت بوده که توجه بنیادی بدان میتواند زمینه مستمر حضور آنان در جزایر ایرانی را فراهم آورد. از طرفی، وجود دو جزیره استثنائی قشم و کیش که فاصله

این برنامه سازنده، جلب نظر شورای همکاری خلیج فارس و پیشنهاد الگوی نهاد همگرایی شمال - جنوب خلیج فارس و پیشنهاد فرصتهای مشترک در تبادل مکانی جغرافیایی گردشگر این فرصت‌سازی را در بالاترین سطح تقویت میکند.

در این خصوص فراهم ساختن زمینه‌های لازم برای پذیرش و اسکان میلیون‌ها طرفدار و تماشاگر جهانی فوتبال که قرار است به میزبانی قطر در ۲۰۲۲ م برگزار شود، بویژه تماشاگران نقاط دور دست همچون کشورهای آمریکای لاتین و ایالات متحده و کانادا در این جزایر، میتواند جزایر ایرانی را برای مدت‌های طولانی به کانون گردشگری جهان تبدیل کند. این موضوع راهکارهای متعددی دارد که نگارنده بطور مستقل در پژوهشی معتبر و استاندارد، شیوه نامه تحقق آن را به همراه سندی علمی ارائه مینماید.

ایران در صورتی میتواند یک پای ثابت رقابتهای اقتصادی در این منطقه راهبردی باشد که الگوهای خاص سرزمینی و موانع دست و پا گیر را حذف کرده و بسرعت دست به اقدامات مؤثر توسعه‌ی در این مناطق سرزمینی بزند. نگاه صرف نظامی و امنیتی نمیتواند محقق‌کننده چنین هدف بزرگی باشد. ایران مانند کشورهای منطقه، بویژه عربستان، ترکیه و قطر، یک طرف ثابت هر منازعه سیاسی در خاورمیانه است. این در حالی است که کشورهای یاد شده اقدامات زیربنایی گسترده‌ی در صنعت و اقتصاد پایه که گردشگری جهانی در رأس آن قرار دارد انجام داده‌اند و از این رهگذر پشتوانه بزرگ اقتصادی برای خود ایجاد کرده‌اند. این اتفاقها در حالی افتاده که همه این کشورها اسلامی‌اند، اما قید و بندهای دست و پا گیر را با رعایت تمام ملاحظات حذف کرده‌اند. ایران میتواند همانند قطر و عربستان یکی از قدرتمندترین رسانه‌ها را در جنوب کشور مستقر سازد تا با رقابتی فشرده نگاه جهانی را به خود جلب نموده و جهان متوجه تغییر رویکردهای مثبت در ایران بشود.

ارگانهای حاکمیتی در ایران که صاحب تریبون بوده و نفوذ سنتی دارند باید با انسجام بالایی دست بکار شوند و با درک حقایق پیش روی کشور به فرایند تحولات و تحقق

نکته اصلی مربوط به استفاده از توانمندیها و سرمایه گردشگری دریایی در تمامی جزایر ایرانی خلیج فارس است. در این خصوص با توجه به ویژگیها و شاخصهای استاندارد گردشگری دریایی و تعیین مسیرها و راهاندازی تورهای گردشگری دریایی بر مبنای این شاخصها، میتوان بعنوان اهداف کلی این پژوهش موارد زیر را مطرح کرد:

- دستهبندی توانمندیهای گردشگری دریایی جزایر ایرانی خلیج فارس با توجه به ویژگیهای متعدد جغرافیایی آنها

- افزایش سهم جامعه بومی جزایر از منافع گردشگری دریایی و مشارکت آنان در پیشرفت روبنایی جزایر

- تعیین و تجهیز مسیرهای استاندارد گردشگری دریایی و اسکان موردی با انگیزه‌های گردشگری در دریا

- حفاظت از محیطزیست و منابع دریایی بمنظور توسعه پایدار گردشگری دریایی و در عین رونق گردشگری جزایر

- صرفه‌جویی در زمان و هزینه گردشگران و تعیین مسیرهایی که بیشترین بازدید و کمترین هزینه و خطر را برای گردشگران در پی دارند با در نظر گرفتن تمام جوانب امنیتی آن

- منسوخ کردن پدیده زائد قاچاق و پاکسازی تمام مسیرها از قاچاقچیان

جزایر خلیج فارس یکی از مناطق دارای ظرفیت بالا در حوزه گردشگری دریایی است. این در حالی است که ناشناخته بودن مسیرهای دریایی، موضوع امنیت گردشگران و افزایش هزینه‌ها، بعنوان یکی از مهمترین عوامل مرتبط با ضعف گردشگری دریایی بشمار میرود.

یکی از معضلات ناشی از رکود گردشگری دریایی در کشور، مشکل سرمایه‌گذاری و سرمایه‌گذاران است. از اینرو به نظر میرسد برای شناسایی پتانسیلهای دریایی، مشارکت جامعه بومی، تشویق سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی و

کمی نسبت به هم دارند، میتواند مرکز ورودی گردشگران داخلی و خارجی از جمله از کشورهای حوزه شبه قاره، شرق آسیا، خلیج فارس و سایر نقاط دنیا باشد. تحقق چنین امری بر اهمیت گردشگری این جزایر و پیشرفت زیربنایی منطقه خواهد افزود.

از سویی دیگر، بیشتر این جزایر از جاذبه‌های طبیعی و دریایی ویژه برخوردارند و مسئله استفاده از این توانمندیهاست که میتواند سرمایه باارزشی را در سطح ملی برای کشور در بر داشته باشد. بنابراین یکی از پیشنهادهای اساسی این است که با تعیین یک مسیر متناسب بین جزایر میتوان استفاده بهینه‌ی از این سرمایه‌ها در جهت توسعه گردشگری و توسعه اقتصادی جزایر صورت داد.

در حال حاضر که بجزء جزیره کیش و تا حدودی قشم، از سایر ظرفیتهای دریایی جزایر استفاده چندانی در جهت گردشگری صورت نمیگیرد و مردم بومی سهم چندانی از این سرمایه‌ها ندارند، نگاه متمرکز به پیشرفت بدون مانع میتواند زمینه‌ساز رشد و توسعه اقتصادی جزایر و توانمندسازی مردم بومی باشد. از سویی، نکته مهم در گردشگری دریایی، توجه به استانداردها و شاخص استاندارد گردشگری دریایی ایران در خلیج فارس است. ذکر این نکته الزامی است که گردشگری دریایی نباید بشکلی صورت گیرد که موجبات تخریب تأسیسات و منابع دریایی و محیط زیست دریاها را فراهم کند (جعفری خانقاه، ۱۳۹۶: ۳۴).

مسیرهای گردشگری باید بصورتی تعیین شود که نه تنها منافع گردشگران و متصدیان تور، بلکه منافع محیطزیست و منابع دریایی را نیز مدنظر داشته باشد. ضمن اینکه باید به این نکته اشاره کرد که مسیرهای گردشگری باید بصورتی تعیین شوند که در میزان زمان و هزینه‌های گردشگران صرفه‌جویی شود و انواع جاذبه‌ها و پدیده‌هایی که باید مورد بازدید قرار بگیرند، مدنظر قرار گیرد.

از این منظر نیز میتوان بعنوان پیشنهاد راهبردی دیگر اهداف کلی و اصلی را به شرح زیر مطرح کرد:

پایبند به دو اصل جغرافیایی بود:

الف) فرصتها و مزیت‌های جغرافیایی

ب) موانع و محدودیتها و عوارض و دشواریهای جغرافیایی

این منطقه ابتدا باید متمرکز بر توسعه تمام عیار سواحل باشد و سپس توسعه را به کانون جزایر بکشد. سواحل خلیج فارس ایران در حال حاضر ضعفهای بنیادی در اصول و پایه توسعه دارند. فقدان شبکه بزرگراهی متصل و استاندارد و شبکه ریلی در طول ساحل در کنار فقدان فرودگاه‌های تمام عیار و بزرگ، امکان رشد و بالندگی را از مناطق جزیره‌ای و ساحلی ایران در خلیج فارس گرفته است.

دستیابی به توسعه پایدار گردشگری در منطقه مستلزم استقرار زیرساختهای لازم است. شبکه‌های استاندارد ارتباطی، خود عاملی برای ثبات جمعیت فعال در عرصه سازندگی و سرمایه‌گذاری و عامل اصلی در غلبه بر عوارض و دشواریهای جغرافیایی محسوب میشود. زیرساختهای شبکه‌های ارتباطی دریایی با خدمات مستمر و بدون محدودیت و حتی فراهم‌سازی زیست موقت گردشگران در دریا با امکانات ایمن از جمله مواردی است که باید بدان با سازوکارهای مطلوب پرداخته شود. یکی از این موارد پرسود که مورد علاقه جهانگردان و گردشگران داخلی است، اقامت شبی در دریا و در سواحل نزدیک شهرهای بندری و جزایر است که که میتواند بعنوان یک راهبرد، نقش بسیار مؤثری در رویکردهای نوین گردشگری و تعاملات بین‌المللی داشته باشد. رستورانهای دریایی سیار میان ایران و قطر، ایران و امارات، ایران و کویت و احیاناً ایران و بحرین یک پیشنهاد احتمالی است که میتواند ابتدا بصورت موردی در یکی از مناطق پایلوت شود و سپس گسترش یابد.

مدل ارائه شده در الگوی زیر میتواند بهترین نقشه نموداری از نمای توسعه‌یافتگی برای این منطقه باشد.

در حالی که منطقه مورد مطالعه ما به گواه شرایط جغرافیایی کشور از مناطق پر تردد در سطح ملی بوده و دارای ظرفیتهای بالاست و نمودار فوق نیز فراهم‌بودن بسترهای لازم

توجه بیشتر مسئولان به این نوع از فعالیتهای و تعیین مسیرهای بهینه گردشگری یکی از راهکارهای مهم در این زمینه باشد؛ چراکه علاوه بر شناسایی سرمایه‌های دریایی، موجب استفاده پایدار گردشگران و مردم از دریا نیز خواهد شد و رضایتمندی آنها را بدنبال خواهد داشت.

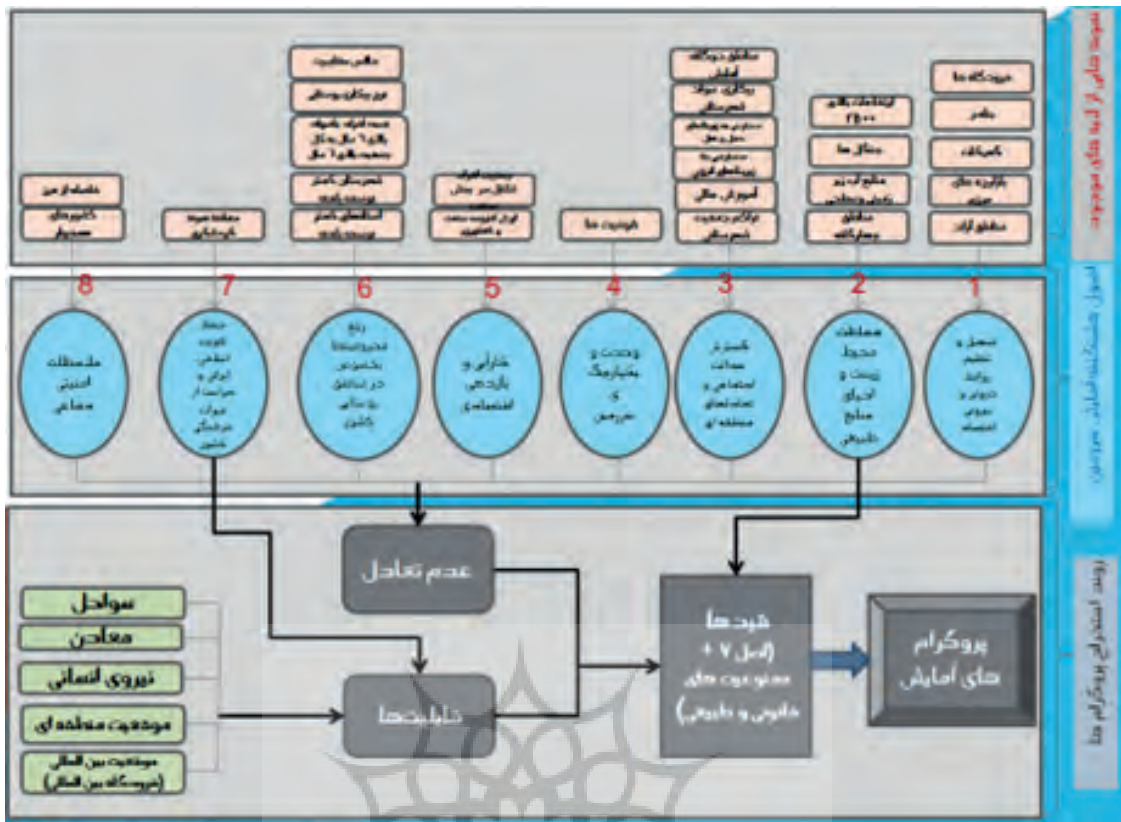
با توجه به ارتباطات گسترده‌یی که بین ساحل‌نشینان و ساکنان جزایر خلیج فارس و جزایر کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس وجود دارد و همچنین بدلیل اهمیت اقتصادی بالای این منطقه، زمینه مناسبی برای رشد گردشگری دریایی در این مناطق وجود دارد. جاذبه‌های دریایی بیشتر شامل اجتماع دلفینها یا ناهمواریهای ساحلی و مرجانهاست. به همین خاطر، مسیرهای گردشگری دریایی بیشتر در امتداد جزایر قرار دارند (علیپور، ۱۳۹۰: ۴۱).

نکته مهم در گردشگری دریایی خلیج فارس، داشتن آبهای گرم و مرجانها و گونه‌های گیاهی کمیاب در این خلیج است که موجب توسعه گردشگری دریایی منطقه شده است. همین مسئله باعث شده تا امکان ایجاد مسیرهای گردشگری دریایی در پهنه دریاها حتی برای چند روز هم فراهم شود؛ مسیرهای تعیین‌شده‌یی که بر اساس شاخصهای گردشگری دریایی طراحی شده‌اند تا گردشگران در زمان و هزینه صرفه‌جویی کنند؛ برای مثال در مسیرهای یک‌روزه سعی شده تا با شناسایی جاذبه‌های دریایی، بیشتر مسیرها بسمت جاذبه‌ها منحرف شوند و از طرفی با شناسایی میدان دید پهنه دریاها، امکان تماشای بسیاری از جاذبه‌ها برای گردشگران فراهم گردد، زیرا بسیاری از جاذبه‌های گردشگری دریایی از داخل کشتی تماشایی هستند.

نتیجه‌گیری

راهبردها و فرصتهای سرمایه‌گذاری در خلیج فارس برای ایران امری حیاتی است. تحقق این امر حیاتی نیاز به انقلاب فکری و مهارتی دارد تا زمینه‌های تحول تاریخی را در این منطقه فراهم آورد. از طرفی، توسعه و فرایندهای توسعه‌ساز پیرو ملاحظاتی است که در وهله اول متمرکز بر جغرافیای منطقه یا مناطق است. برای اجرای برنامه توسعه‌یی باید

زیست محیطی، تنوع زیستی و سیستم‌های بقا حفظ گردند (اینسکیپ، ۱۳۹۲: ۲۲).

در زمینه‌های مختلف توسعه منطقه را نشان میدهد، از اینرو باید بدان توجه بنیادین کرد و با تمام ظرفیت بسمت تحول در منطقه خلیج فارس حرکت نمود.

منابع

- اینسکیپ، ادوارد؛ برنامه‌ریزی گردشگری: رویکردی یکپارچه و پایدار به برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ترجمه محمود حسن پور و سعید داغستانی، تهران: مهکامه، ۱۳۹۶.
 - اکبریان رونیزی، سعیدرضا؛ توسعه پایدار گردشگری: از مفهوم تا عمل، شیراز: دانشگاه شیراز، مرکز نشر، ۱۳۹۴.
 - حافظنیا، محمدرضا؛ قربانی نژاد، ریباز؛ عوامل ژئوپلیتیکی منازعه در روابط بین‌الملل، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات، ۱۳۹۵.
 - جعفری خانقاه، شیدا؛ لزوم توسعه زیرساختهای گردشگری دریایی در هرمزگان، سایت شبکه ایران، ۱۳۹۶.
 - علیپور، حمیدرضا؛ توسعه گردشگری و اثرات زیست محیطی، تهران: انتشارات بازاریابی و تبلیغات، ۱۳۹۰.
 - یزدان‌پناه، کیومرث؛ جغرافیا اقتصاد و جهانی‌شدن: الگوهای تأثیرگذار، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۴.

به جرأت میتوان گفت که توسعه این منطقه، ضامن بقاء و تداوم و استمرار حاکمیت سرزمینی و حذف بسیاری از تهدیدات موجود خواهد بود. زیرا سواحل جنوبی کشور و خلیج فارس بطور حتم میتواند محور توسعه کشور باشد و ایران را به تعادل سرزمین، عدالت توزیع فضایی و جغرافیایی امکانات رسانده و به قلمروی پیشرفته در جهان مبدل نماید. در چنین شرایطی است که تعریف شناخته شده جهانی از گردشگری پایدار در ایران محقق خواهد شد. سازمان جهانی جهانگردی، گردشگری پایدار را اینگونه تعریف میکند: گردشگری پایدار است که همزمان با حفظ و افزایش فرصتها برای آینده، نیازهای مناطق میزبان و گردشگران حاضر در آن منطقه را فراهم کند. در واقع مدیریت منابع و توسعه گردشگری باید صورتی باشد که در کنار تأمین نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیباشناختی، تمامیت فرهنگی، فرایندهای ضروری